

1.ª doc.: c. 1800: «quedaba en dita sala formada a la paret una com *cucanya* de Nàpuls, y era una gran perspectiva a manera de graderia que formava, o digam tota plena de plats de fonda, de tot quant podia halagar al apetit de quants anaban allí a sopar», B. de Maldà (*Excursions*, p. 169); Lab. 1839, no Belv.

DERIV.: *Cucanyer*.

Cucar, V. *cuc* i *aclucar* (cf. nota 2 sobre *cucals*, a CUCALA) *Cucaratxa* castellanisme inadmissible, V. DCEC (CUCARACHA) *Cucarda*, pres del fr. *co-carde*, V. DCEC (CUCARDA) *Cucarell*, V. *cóquera* (COCA) *Cucarro*, V. *coca* (i la *coca* de llardons barcelonina, amb *llardó*=cast. *chicharrón*) *Cucarull*, -*ulla*, V. *cogulla* *Cucàs*, V. *cuc* *Cuca-sela* alteració de *cluca-céla(g)a*=cast. **cluca-ciégala*, cf. *murciégalo*/murciélago *Cucat*, V. *cuc*

CUCAVELA, 'cappirell, tombarella', mot mallorquí, amb variant *culabela* o *corumbela* en el Maestrat i l'Ebre: potser començat per ser terme nàutic, pronúncia vulgar per *colca-vela*, aplicat al qui ha bolcat la nau i té la ridícula esperança de *colcar* o *cavalcar* damunt la vela; la variant *corumbela* o *culambela* (i potser també *culabela*) alterada per compromís amb el cat. comú *tombarella* (pron. per alguns *torumbella* o *tamburella*). □ 1.ª doc.: 1840, DFgra.: «*cucavela* f. vòlta que se fa posant es cap en terra y tombant de part darrera, *voltereta*»; i *cucavèla* en el *Damen*. amb definició semblant i també «así se llaman las vueltas de los volatines o danzantes»; DAG. mall. 'cappirell, tombarella'.

Li agradava a AMAlcover: «li fan sis *cucaveles* damunt es cap des nas, y altres coses pitjors», BSAL VIII, 1892, 102b; «en lo d'ells mateixos no hi veuen més que per pegar *cóteles* i fins *cucaveles* d'aquelles mortals de necessitat», BDLC XI, 1920, 164. *Colcavela*, essent, segons la hipòtesi, terme de mariners, es pronunciarà *culcavela* amb la *u* pròpia dels sollerics, menorquins i barcelonins que han tingut sempre majoria entre els tripulants dels vaixells que van a les Illes des del Continent o hi fan navegació de cabotatge; i la primera *-l-* es perdia per dissimilació. La gent de mar tortosina diria *culavela* amb una altra dissimilació o contaminació diferent: forma usada en el Maestrat. (-*bela*, StMateu i Forcall, AlcM), i *corumbela* en el Priorat, REbr., Morella i València, també segons AlcM (no en Escrig), o bé encara *culambela* en el Priorat (JBru, *MiscFolkli*. d'Aràbia, 155).

Cucleig, *cuclejar*, més aviat que derivar de *cuca-la*, com suposa AlcM, vindran de *cloquejar*, que és el sentit que realment té *cuclejar* a Torelló i Alt Berguedà segons AlcM mateix (les cites que en dona de mals escr. Renaix. aplicades a les gralles, no proven res) + *Cuco* 'cabaneta', V. *cogulla* *Cucorba*, *cucorna*, rossell. *cutorba* 'gallina cega', V. *cotorba* (COTA), prov. *coto orbo* 'gallina cega' *Cucós*, V. *cuc* *Cucota* 'cassola', ross. i pirinenc, d'acord amb l'etim. francesa que indica AlcM *Cucou*, V. *coca* *Cucui*,

cucnia, *cucuió*, V. *cogulla* *Cucúllids*, V. *cucut* *Cuculliforme*, V. *cogulla* *Cuculla*, *cucallada*, V. *cogulla* *Cucumassa*, V. *cogoma*

CUCÚRBITA, pres del ll. *cucurbita* 'carabassa'. □ 1.ª doc.: 1839 Lab.

DERIV.: *Cucurbitàcia*.

Cucurell, -*ella*, V. *cóquera* (COCA) *Cucurolla*, V. *cogulla* *Cucurrejar*, V. *parrupejar* *Cucurucuc*, *cucurucull*, *cucurull*, *cucurulla*, *cucurutxa*, -*utxo*, V. *cogulla*

CUCUT, mot onomatopèic, imitació del cant de l'ocell, de formació semblant a la del ll. *cuculus*, el mossàr. *ququ* i *cuquello*, el cast. *cuclillo*; en català antic es va dir *cogul*, provinent del ll. CUCŪLUS, fins als Ss. XVI i XVII; una altra variant és el fr. *cocu*, que abans es digué del cucut i després s'aplicà només a l'home enganyat per la dona; i una altra, el cat. ant. *cuguç* que no està documentat més que amb aquesta aplicació. □ 1.ª doc.: *cogul*, principi S. XIII, Guillem de Berguedà, Cerverí de Girona i d'altres; S. XIV, Bernat Metge; *cucuc*, 1575, OPou; *cucut*, 1803 Belv.; mossàr. *cuquella* 'femella del cucut', 1460, JRoig; *ququ*, S. XIII, RMa.; *cuquello*, c. 1800, Sanelo, f° 55v; *cuguç*, c. l'a. 1100 (i *cugucia*, 959-962).

«Rossinyols, / tots tos chants no val re, / que chànton pus asaut / li *cugul* e-l grapaut», Cerverí (*Faula del Rossinyol*, v. 84); «en aicest loc lo rossinyol / no cantava, ne l'oreneta, / mas lo *cogul*, qui, ab veu neta, / cantava lais, axí com sol»: un país on totes les coses van a la inversa, Bernat Metge (*Fortuna e P.*, NCl., 66.1). De bon principi apareix ja, més d'un cop, usat com a injúria, amb referència, clara o implícita, a l'home cornut, c. l'a. 1200 en Guillem de Berguedà: «ans ho fé, per son mal talén, / a ley de fol e de *coguls*» (RFgn. xxvi, 625); i un amant soberg i prepotent: «ara pren marit, que eu ho vul bé, / e el *gugul* cantarà per té» (CaCandi, *MiscHistCat*. I, 168), amb al·lusió interessant a un simbolisme que degué ser comú.

Si sobriament tornem als fets inànimes de la natura, veiem com encara s'usà fins ben tard, per anomenar l'ocell, la forma heretada del ll. CUCŪLUS: «*cugul*, ocell conegut: *cuculus*; en grec, *coccyx*», Busa-Nebr. (a. 1507) (B VI, 3.55). Sembla que hi va haver una forma un poc variant en *-ull* (potser per influència de *cogullada*), car *cugull* és el que registren el DTO. (des de 1660) i Lacav. (1695): a aquesta, en efecte, deu correspondre la variant mallorquina *cucuy* (JqMBover, *Not. Isla Mall.*, a. 1834, p. 20) i l'alt-aragonesa *cucullo*¹ (la *-c-*, que retrobem en *cuculla* per *cogulla*, pel sentiment reduplicatiu)² També en llengua d'oc es perpetuà la forma llatina: *cogul* com a nom objectiu de l'ocell ja en Arnau Daniel i textos en prosa, del S. XIII (Rayn. II, 432), que altrament també porten en part l'ús com a injúria (Pansier el registra amb el sentit de 'cocu' en un text avinyonès de 1430).

És sabut que en el naixement d'aquest nom per